

3/2004 (6)

Charakterystyka skutecznych alternatywnych programów nauczania w Stanach Zjednoczonych

Bob Michels

Celem tej pracy jest zbadanie niektórych cech charakterystycznych i atrybutów, które okazały się efektywne w różnorodnych alternatywnych programach nauczania – programach, które nie są tradycyjne, a które zwykle uwzględniają środowiska służące młodocianym przestępcom oraz innej młodzieży społecznej. Cechy te sprawdzają się bez względu na lokalizację szkoły, rasę czy pochodzenie etniczne młodzieży oraz/lub stanu zamożności ich rodzin. Większość wniosków sformułowanych w tej pracy wynika z 42-letniego doświadczenia w pracy jako nauczyciel oraz dyrektor w szkołach podstawowych i średnich w Kalifornii, z których ostatnich 37 lat to praca z młodocianymi przestępcami oraz młodzieżą niekonwencjonalną na stanowisku kierownika alternatywnych programów nauczania. Dokument ten ma służyć jako przewodnik przy tworzeniu oraz podtrzymywaniu programów, które okażą się skuteczne w różnych sytuacjach, uwzględniając przy tym program szkoły w obrębie szkoły, program szkoły autonomicznej lub program z zakwaterowaniem na miejscu, gdzie uczniowie mieszkają w obiekcie (ale nie ograniczając się do nich).

Sokrates (469-399 p.n.e.) powiedział:

Dzisiejsze dzieci są tyranami. Zaprzeczają swoim rodzicom, pożąderają swoje jedzenie i tyranizują swoich nauczycieli.

Można by dowieść, że nic się od tej pory nie zmieniło – a może się zmieniło? Ja ufam, że tak.

Wiadomości o zatroskanych młodocianych przestępcach zachowujących się destruktywnie oraz problematycznie wydają się dominować w krajowych oraz lokalnych mediach amerykańskich.

Opowieści o nastolatkach wyrządzających krzywdę sobie, swoim rówieśnikom, swoim rodzinom oraz społecznościom często wychodzą na światło dzienne, niepokojąc przy tym ludzi w różnych częściach kraju. Ale podczas gdy wydaje się, że istnieją niekończące się wyzwania pośród młodzieży w społeczeństwie amerykańskim, wielu troskliwych dorosłych pracuje nad tworzeniem programów oraz strategii mających faktycznie pomóc młodzieży zagrożonej przestępczością.

Młodociani przestępcy w obrębie społeczeństwa amerykańskiego stanowią ustawiczny problem dla wszystkich wychowawców. Dzieci zagrożone, wykazujące zachowania aspołeczne, są stałym wyzwaniem, które w ostatnich latach w Ameryce osiągnęło rozmiary epidemii. Choć problemy związane z młodocianymi przestępcami są z natury społeczne, oczekuje się, że szkoły, z powodu swojej unikalnej pozycji w społeczeństwie, są na najlepszej pozycji do wdrażania programów prewencyjnych oraz interwencyjnych, zajmujących się tą poważną kwestią. Choć ostateczne rozwiązanie tego problemu leży poza zasięgiem systemu szkolnictwa, zmiany muszą gdzieś mieć swój początek, a zainicjowanie zmian na poziomie szkoły jest przynajmniej pierwszym krokiem w stronę rozwiązania tego problemu. Ostatecznie, poprzez nauczanie, komunikację oraz przyjmowanie sprawdzonych modeli Best Practices, można odnaleźć najlepsze rozwiązanie. Rozwiązanie to musi obejmować połączone wysiłki ze strony rodziny, szkoły, nauczycieli, pracowników socjalnych, decydentów, instytucji religijnych, urzędników bezpieczeństwa publicznego, samych uczniów oraz całego społeczeństwa. Nie nastąpi to natychmiast, ale z czasem, w wyniku stopniowego wielopłaszczyznowego nieustannego wysiłku można się spodziewać wymiernych efektów.

Ponieważ zachowania przestępcze są ściśle powiązane z kwestiami rozwojowymi, rozsądnym wydaje się skoncentrowanie uwagi na problemie na poziomie szkoły. Wiele aspołecznych dzieci przejawia zachowania przestępcze od samego początku ich procesu edukacyjnego, podczas gdy u innych rozwijają się one w trakcie przechodzenia przez system. Wagarowanie, wzrost liczby uczniów porzucających naukę, agresja, zastraszanie, depresja oraz nękanie to tylko niektóre aspołeczne problemy młodzieży, z którymi obecnie muszą się zmagać nauczyciele w szko-

łach. Wyzwaniem dla szkół i wychowawców jest odnalezienie sposobów ułatwienia rozwoju naukowego oraz społecznego wszystkim uczniom przy jednoczesnym pracowaniu nad rozwiązywaniem problemów uczniów aspołecznych, zakłócających ten proces.

Pozytywnym pierwszym krokiem do rozwiązania tego problemu jest uznanie fundamentalnych i podstawowych opinii dotyczących tej młodzieży. Po pierwsze, cała młodzież musi pozostać w szkole. Ważne jest, aby nauczyciel znalazł kreatywne sposoby motywowania uczniów do pozostania w szkole. Po drugie, młodociani przestępcy oraz młodzież przeżywająca trudności, wykazujący zachowania aspołeczne mogą być resocjalizowani. Po trzecie, młodociani przestępcy są jedynie dziećmi potrzebującymi pomocy, zrozumienia, wskazówek oraz miłości, by mogli stać się społecznie odpowiedzialnymi dorosłymi zdolnymi do pozytywnego i znaczącego wkładu w społeczeństwo.

By zrozumieć Best Practices, przyjrzyjmy się programom, które być może spełniły niektóre z powyższych kryteriów, ale nie sprawdziły się z wielu różnych powodów. Minister Zdrowia Stanów Zjednoczonych w raporcie *Przemoc wśród młodzieży: Raport Ministra Zdrowia*¹ identyfikuje pewne programy, które nie mają wpływu lub wpływają negatywnie na przemoc lub znane czynniki ryzyka wystąpienia przemocy. Programy prowadzone przez rówieśników, takie jak poradnictwo rówieśnicze (uczniowie pomagający innym uczniom w okresie kryzysu), mediacje rówieśnicze (uczniowie pośredniczący w konfliktach z innymi uczniami) oraz liderzy rówieśniczy (uczniowie przejmujący niektóre obowiązki pracowników szkoły) nie wykazały żadnego pozytywnego działania u młodych ludzi. Można zatem założyć, że było to spowodowane poziomem dojrzałości oraz wyrafinowania uczniów. Należy jednak zauważyć, że programy prowadzone przez dorosłych okazały się efektywne, zwłaszcza w pośredniczeniu w sytuacjach problematycznych.

Inną metodą stosowaną w wielu szkołach jest retencja, czyli nie promowanie ucznia do kolejnej klasy. Nie pomaga to uczniom, ale raczej pobudza negatywny stosunek do szkoły, kadry,

¹ U.S. Department of Health and Human Services, *Youth Violence: A Report of the Surgeon General*, 2001, s. 110-111, 117-119.

frekwencji, zachowania i osiągnięć. Odnosi się to do wszystkich klas, począwszy od szkoły podstawowej, poprzez szkołę średnią. Należy przy tym zauważyć, że szkoła, w której uczy się jednocześnie na poziomie kilku klas, przejawia tendencję do zmniejszania efektów retencji. Długoterminowe rezultaty retencji zwykle prowadzą do wzrostu liczby uczniów porzucających naukę oraz do narkomanii, co w efekcie kreuje grupę młodych ludzi nie wykazujących żadnych poszukiwanych umiejętności, mających skłonność do przestępczości.

Przez wiele lat uważano, że jeśli udawało się wystarczająco wystraszyć uczniów, wówczas byli oni chętni do zaangażowania się w system sprawiedliwości dla nieletnich. Jednym z takich programów był Scared Straight, w ramach którego uczniowie spotykali się z więźniami, którzy opowiadali im o przerażającym życiu więziennym. Młodzi ludzie mieli w ten sposób zacząć się bać tego stylu życia. Program ten nie osiągnął jednak żadnych długoterminowych rezultatów. W wielu przypadkach niektórzy młodzi ludzie w nim uczestniczący byli ściągani na tę ścieżkę życia, uznając życie w więzieniu, gdzie zaspokajane są ich wszystkie potrzeby, za podnoszące na duchu oraz bezpieczne.

Wielu liderów szkół alternatywnych do niedawna wierzyło, że młodzież aspołeczna będzie chętnie zmagać się z programem paramilitarnym – stąd pomysł na obozy dla rekrutów. Istnieje wiele odmian obozów dla rekrutów, począwszy od wersji dla uczniów mieszkających w domu, po wariant dla uczniów mieszkających z dala od domu w koszarach przypominających obiekty wojskowe. Program ten wzoruje się na formule podstawowego szkolenia wojskowego z głównym naciskiem na szkolenie fizyczne. Wszyscy noszą mundury. Wielu dołączyło do jednej z form służby wojskowej jako kadra.

Wdrażanie programów Best Practices na poziomie szkoły może być najlepszą szansą na rozpoczęcie procesu poszukiwania długoterminowych rozwiązań dla problemów związanych z przestępczością w szkołach. Programy Best Practices istotnie są pracą w toku, ustawicznym długoterminowym wysiłkiem poszukiwania skutecznych rozwiązań głównego problemu stojącego przed dzisiejszymi szkołami oraz społeczeństwem. National Center on Education and Juvenile Justice (Narodowe Centrum Edukacji i Sprawiedliwości dla Nieletnich) określiło osiem kom-

ponentów gwarantujących skuteczność programów Best Practices². Są to: 1) Indywidualne planowanie dla młodocianych – plan dla młodzieży, który może uwzględniać cele dotyczące zachowania, osiągnięć naukowych, systemu monitorowania postępów; 2) Interwencje uzależnione od umiejętności, w tym doradztwo, umiejętność zachowania się w towarzystwie, umiejętności zawodowe, naukowe i życiowe; 3) Interwencje medyczne; 4) Systemy zachowania, w tym radzenie sobie z gniewem oraz jego kontrola; 5) Zaangażowanie w życie rodzinne; 6) Okresy przejściowe, w tym plan okresu przejściowego oraz system opieki z komponentem panoramicznym (łącznym i uzależnionym od potrzeb); 7) Obsada etatów; oraz 8) Ocena efektywności programu.

Programy Best Practices dla szkół są opracowywane w celu zmniejszenia lub zapobiegania zachowaniom przestępczym wśród młodzieży zagrożonej, nacisk kładziony jest więc zarówno na element prewencyjny, jak i interwencyjny. Programy mogą też koncentrować się na zastosowaniach uniwersalnych, gdzie Best Practices odnoszą się do wszystkich uczniów w obrębie społeczności edukacyjnej, do poszczególnych uczniów o specyficznych potrzebach wynikających z ich osobistej sytuacji lub do połączenia tych dwóch wzorców. Wybór programu przez daną społeczność edukacyjną może zależeć od wielu czynników, w tym od docelowych grup wiekowych, dostępnych zasobów oraz indywidualnych potrzeb. Mogą się one zmieniać od czasu do czasu wraz ze zmianą zasobów. Programy na ogół funkcjonują w oparciu o zbiór wytycznych, uwzględniający założenia bazujące na wiarygodnych badaniach oraz rozwiązaniach w obrębie konkretnego kontekstu.

Z perspektywy czasu, badania to pokazują, widać, że najbardziej efektywne są te programy, którymi obejmuje się dzieci przed ukończeniem 8. roku życia oraz, że szkoły są najlepszym miejscem do rozpowszechniania tych informacji. Dzielenie się tą wiedzą z grupami fachowców, jak również z rodzinami oraz opiekunami zaangażowanymi w pracę z naszą młodzieżą jest bardzo istotne przy opracowywaniu długoterminowych rozwiązań

² National Center on Education and Juvenile Justice – *Best Practices for Serving Court Involved Youth with Learning, Attention and Behavioral Disabilities*. www.edjj.org/publications/ES3-10-25-99.pdf.

dla problemów młodocianych przestępców i ich wpływu na społeczeństwo.

Być może poszczególni nauczyciele odgrywają najistotniejszą rolę w modyfikowaniu negatywnych zachowań aspołecznej młodzieży w środowisku szkolnym. Są oni dla dzisiejszej młodzieży wzorami do naśladowania, liderami edukacyjnymi oraz mentorami. Więcej na ten temat – później.

Uczniowie spędzają więcej czasu w szkole niż ze swoimi rodzicami. Raport *Aspołeczne zachowanie w szkole. Praktyki oparte na badaniach*³ stanowi przegląd pewnych ogólnych strategii wdrażania interwencji Best Practices. Są to następujące strategie: 1) Staraj się budować pozytywny związek z aspołecznym uczniem, oparty na zaufaniu, jako pierwszy krok w pozytywnym oddziaływaniu na jej lub jego zachowanie oraz rozwój; 2) Ustalaj możliwie jak najlepsze uniwersalne procedury w celu poprawy wyników w nauce przez przystosowania społecznego przed uciekaniem się do wybranych interwencji. Innymi słowy, utrzymuj tych uczniów z resztą klasy w możliwie najmniej restrykcyjnym środowisku; 3) Bądź wrażliwy na behawioralną efektywność odpowiedzi, które chcesz zredukować oraz zastąpić w porównaniu z tymi, którymi je zastępujesz – upewnij się, że zastąpienie jest tak samo lub nawet bardziej interesujące dla ucznia. Przykładem może tu być program sportowy w czasie, w którym nieletni włączyłby się ze swoimi przyjaciółmi; 4) Rozpoczynaj swoje postępowanie lub strategię interwencyjną od procedur pozytywnych, w przypadku których prawdopodobieństwo sukcesu jest wysokie, np. od ustalenia ograniczeń oraz zasad; 5) Rób wszystko, co tylko jest możliwe, by zaangażować podstawowych opiekunów ucznia w proces interwencji, wiedząc przy tym, że nie zawsze się tak stanie; 6) Rozpocznij selekcję oraz interwencję tak wcześnie, jak to tylko możliwe w przypadku każdego ucznia zagrożonego aspołecznymi wzorcami zachowania; 7) Ucz empatii oraz społecznie odpowiedzialnego podejmowania decyzji w ramach interwencji; 8) Pamiętaj, że najczęściej zainteresowania ucznia aspołecznego nie są uzależnione od sukcesów w nauce.

³ Hill M. Walker, G. Colvin, E. Ramsey, *Antisocial Behavior in School: Evidence Based Practices*, Wydanie drugie, CA: Wadsworth/Thomson Learning, Belmont 1995, s. 69-70.

Brat Steve Johnson, SM, Dyrektor Departamentu Etyki w Edukacji w Centrum Markkula Etyki Stosowanej na Uniwersytecie Santa Clara w Kalifornii, całe życie poświęcił pracy z młodocianymi przestępcami oraz konfliktową młodzieżą. Zwraca on uwagę na pewne czynniki predysponujące charakterystyczne dla okresu wczesnego dzieciństwa, a prowadzące do przestępczości, zachowań aspołecznych oraz czynników przestępczych. Jednak fakt, że dziecko wykazuje niektóre z tych czynników nie oznacza, że doprowadzą one do powstania problemu. Niemniej istnieje bliska współzależność pomiędzy nimi a drogą do przestępczości:

1. Model przestępczy w domu – osoba stanowiąca negatywny wzór do naśladowania
2. Wykorzystywanie, zaniedbywanie lub doświadczenie użycia siły w stosunku do młodego człowieka
3. Dysfunkcja rodziny – nie umieją żyć w grupie
4. Aspołeczny system wartości – świat jest mi coś winny
5. Bieda – powodzi mi się gorzej niż innym
6. Nadużywanie substancji – narkotyki w domu, ich nadużywanie
7. Niepełnosprawność – jeden lub więcej opiekunów nie jest w stanie opiekować się młodym człowiekiem

Działania wymagające monitorowania obserwowane u uczniów w wieku szkoły podstawowej, a prowadzące do zachowań aspołecznych obejmują:

1. Agresję – zastraszanie, uzewnętrznianie emocji
2. Częste zmiany szkoły – zawsze w ruchu, brak możliwości uziemienia
3. Nierówny rozwój, zwłaszcza w zakresie percepcji wizualno-przestrzenno-słuchowej
4. Wagarowanie – pozostawanie w domu raczej niż chodzenie do szkoły
5. Wandalizm – niszczenie lub pokrywanie napisami własności innej osoby lub instytucji
6. Kradzież – zabieranie rzeczy nie należących do mnie
7. Podkładanie ognia – obsesja zabawy zapalkami oraz oglądania palących się przedmiotów
8. Nadużywanie substancji – używanie nielegalnych substancji do wprowadzania się w stan upojenia narkotycznego, np. picie alkoholu, waczenie kleju lub marihuany.

Szkoły, które skutecznie radzą sobie z zachowaniami aspołecznymi, zwykle posiadają program wychowania dzieci lub komponent, który pomaga opiekunom w zapewnianiu rodzinie efektywnych doświadczeń domu oraz edukacyjnych. Brat Steve Johnson w swojej książce *Raising an Ethical Child Series* (*Seria – wychowywanie etycznego dziecka*) wskazuje rodzicom sfery, które powinny być uwzględnione w odpowiedzialnym wychowywaniu dzieci: 1) Codziennie rozmawiaj ze swoim dzieckiem. Spędzaj z nim czas. Powiedzenie „Nie mam zbyt dużo czasu, ale ten, który poświęcam, jest przeznaczony dla rodziny” ma niewielki wpływ (jeśli w ogóle) na zbliżenie się do dziecka. Nie jest ważny czas przeznaczony dla rodziny, ale ilość tego czasu. Rozmawiaj ze swoim dzieckiem wówczas, gdy ono chce rozmawiać, a nie wtedy, gdy to tobie odpowiada. Bądź zawsze osobą niepijącą wyznaczoną na kierowcę – dzieci lubią rozmawiać w samochodzie – to zaskakujące, co możesz usłyszeć i czego się nauczyć; 2) Wiedz zawsze, gdzie jest twoje dziecko. Chociaż dzieciom może się to nie podobać, rodzice muszą wiedzieć, gdzie one są; 3) Włączaj się w życie towarzyskie swojego dziecka – jego przyjaciele mogą ci więcej powiedzieć niż twoje dziecko; 4) Bądź konsekwentny w zakresie systemu nagradzania – nie nagradzaj tylko wtedy, kiedy jesteś w dobrym humorze i nie odmawiaj tylko wtedy, gdy jesteś w złym; 5) Wdrażaj rozsądne sankcje – tak, by kara odpowiadała przewinieniu.

Zasady efektywnego wychowania dzieci obejmują konieczność codziennego uczęszczania przez dzieci do szkoły, nie spóźniania się, wystarczającej ilości snu, właściwej diety, a także uznania, że nie istnieją żadne sprawy ważniejsze od szkoły.

Z obserwacji wynika, że efektywne programy wydają się posiadać jeden kluczowy element uwydatniający ich sukces. Tym elementem jest nauczyciel, lider edukacyjny. Sam program nie jest w stanie pomóc zafrasowanej, aspołecznej, niekonwencjonalnej młodzieży – potrzebne są kompetencje wysoko wykwalifikowanego profesjonalisty, by mógł oczarować młodzież, zdobyć szacunek ze strony tych młodych ludzi, posiadać wybitne umiejętności prowadzenia zajęć, ustalać wysoki poziom wymagań osiągalny dla wszystkich uczniów, znać różnorodne techniki pozytywnej interwencji, wykazywać się biegłością w zakresie tematyki, dobrą wiedzą na temat kierowania rzeczywistym środowis-

kiem edukacyjnym, być sprawiedliwym i konsekwentnym w stosunku do uczniów, dobrze zarządzać czasem, mieć niesamowite poczucie humoru, umieć skutecznie pracować z rodzicami, współpracownikami oraz administracją, witać uczniów w drzwiach kiedy wchodzi do klasy, nauczyć się ich imion oraz imion członków ich rodzin, a także znaleźć czas na rekreację w swoim osobistym życiu, by zapobiec wypaleniu zawodowemu.

Reasumując, niekonwencjonalna społeczna młodzież jest po prostu młodzieżą. Ma te same możliwości odniesienia sukcesu, co inni uczniowie, którzy otrzymają konkretną szansę, właściwe środowisko oraz mentorstwo. Chociaż wypróbowywano wiele programów, z różnym sukcesem, najważniejszym czynnikiem pozostaje nauczyciel oraz jego/jej wiara w to, że wszyscy uczniowie warci są nowego startu.

Tłumaczenie: Joanna Zubel

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – MŁODZIEŻ NIEKONWENCJONALNA, PRZESTĘPCZOŚĆ, SZKOŁY ALTERNATYWNE, EDUKACJA ALTERNATYWNA, EDUKACJA

SUMMARY

BOB MICHELS, *Characteristics of Successful Alternative School Programs in the United States*

This article looks at some of the successful components and characteristics of Best Practices in the United States and analyzes why some programs work and why others do not. It also discusses non-conventional and antisocial youth who are in our schools as well as strategies to assist in resolving and changing their behaviors.

Looking at predisposing factors leading to delinquency, antisocial behavior and criminal factors are also reviewed as well as characteristics of a successful teacher in an alternative school setting.

Robert (Bob) Michels BA (licencjat w zakresie nauk humanistycznych) na Uniwersytecie Stanowym w San Fransisco (kwalifi-

kacje w zakresie nauczania na poziomie szkoły podstawowej). MA (magister nauk humanistycznych) na Uniwersytecie Stanowym w San Jose (kwalifikacje w zakresie nauczania na poziomie szkoły średniej); (Kwalifikacje w zakresie zarządzania szkołami publicznymi – poziomy K-12)

Wykładowca kontraktowy na Wydziałach Psychoterapii, Psychologii i Pedagogiki na Uniwersytecie Santa Clara. Niezależny konsultant dla okręgów szkolnych w całym kraju, kierownik prac różnych narodowych oraz międzynarodowych zespołów akredytujących szkoły. Wieloletni nauczyciel oraz dyrektor zarówno w szkołach podstawowych, jak i średnich. Uczestnik prac różnych narodowych komisji ds. edukacji alternatywnej, pionier i lider rozwoju szkół sądowych i środowiskowych oraz związanego z nimi ustawodawstwa. Wieloletni dyrektor Szkół Alternatywnych dla hrabstwa Santa Clara.

Od 2001 (po wybitnej karierze w szkołach publicznych w Kalifornii) na emeryturze. Aktualnie kierownik programów szkolnych przy Centrum Markkula Etyki Stosowanej na Uniwersytecie Santa Clara. Propagator Character-Based Education Program (CBL; Programu edukacyjnego bazującego na jednostce), Ethics Camp (Obozu etycznego) oraz programów dla rodziców.